

In mlado gospo, gospod Jošt?
Ta mladi vrtnar? Gospod Jošt?

Če pot Vas tod mimo pripelja, gospod Jošt,
pa poveste morda;
da imela je mlada, lepa gospa
ha! ha!
vse plahe oči — — —
in da tisti mladi vrtnar,
ha! ha!
rože sadi,
rdeče kot rdeča njegova je kri! ha! ha!
gospod Jošt.

In sredi rož, teh rdečih rož
belo-bela smrt stoji.

RAZPROŽAJOČI SE VALOVI.

MIRAN JARC.

Novemu mestu.

1.

»Danes si pa stopil z levo nogo v jutro, Danijel!«

»Ne v jutro, ampak v mrak, v noč, v môro sem stopil, vidiš, to je ... za to ... za to ...«

»Premalo si se vživel v Horacija, Danijel, kajti carpe diem, Danijel, sicer te bodo levi raztrgali ...«

Danijel Bohorič pa je molčal in se poigraval z vrbovko po rečni vodi. Motril je vedno širše kolobarje valov, ki so se izgubljali k drugemu bregu.

Na grmiču se je pozibavala ptica, ki je v velikem loku zdrsnila raz vejo preko gladine v goščo, vso rožnato od zahajajočega solnca.

»Vidiš ptico, ki leta nad bregovi? Čuješ rožnato pesem umirajočega dneva? O, Hilarij, ničesar ne vidiš in ne slišiš, ker ti šumi po ušesih vedno le odmev profesorjevih besed v šolski sobi ...« je osmošolec Danijel glasno pomislil in se v svojega tovariša ozrl šele, ko mu je ta odvrnil: »Da, odmeva mi ... profesorjeve besede mi odmevajo ... Horacij, integrali ... Platon in hiperbole ... jutri, jutri je izpit ... Zarjo pa naj občudujejo ljudje, ki so že nekaj ...«

»Ljudje, ki so že nekaj? Kaj? Ali midva morda nisva že nekaj? Vrag vzemi tvoje ljudi in tebe, Hilarij Jerman.«

»... potrpljenje, potrpljenje, Danijel,« se je Hilarij spet nasmehnil, toda, ko je uvidel, da se je Danijel zmračil, je pristavil: »Saj me ne razumeš, sicer pa ... levi te raztrgajo ...«

»No, tebe pač ne bodo nikoli,« je Bohorič odvrnil in se samoljubno nasmehnil, »kajti ti si Hilarij!«

»Dobro si povedal, naj bo. Zdaj pa pojdiva pod ,zarjo petrolejke', kajti jutri ...«

»Pojdi, jaz ostanem tu ...«

Danijel je trdovratno vztrajal in Hilarij je odšel proti mestu nazaj.

In bilo je spet tiho. Le od časa do časa so se zganili listi na vrbah. Zavele so večerne sapice.

Ko se je Danijel uveril, da je nadležni tovariš že zdavnaj izginil za hišami malega mesta, je tudi on vstal in šel ob bregu po visoki travi proti mlinu. Pri jezu je sameval čoln ... Nad mlinom je viselo strmo pobočje, gosto zarastlo z robidami, koprivami in osatjo, a Danijel se ni menil za neprijazno pot. V njem je zamolklo ihtelo in hotel bi trnja, da bi mu prebodlo kot môra težeč plašč brezbesednosti. Šele na vrhu je obstal. Globoko spodaj se je plazila zelena, skrivnostno vase zamišljena reka. Godba njenega pritajenega valovanja je pregrinjala s čudežnim soglasjem na bregu počivajoče mestece, ki je sličilo težki misli, o kateri ne veš, ali je prikrita boleost ali pa slutnja še nezapete pesmi. Iz zgoščajoče se dre mavice tihih hiš se je v ostrih črtah dvigal le izrazit gotski zvonik, nad čigar vrhom je zasijala prva zvezda ...

»Čisto kakor v pesmi,« je pomislil Danijel, ki je prisluškoval rahlemu šumenju temne vode ... kakor v pesmi:

Tiha in nema
se vije krog mesta
in ga objema
kot ljubica zvesta ...

Toda tu še Kette nima miru ..., tu v ozračju integralov in hiperbol ...«

Mimo je prišel profesor matematike, ki se mu je Bohorič ponižno plaho odkril in se svoje prihuljenosti sramoval še potem, ko je njegovega učenika že skril smrečevje na ovinku.

Danijel je stopil na cesto. Polasčal se ga je vedno večji nemir. Šel je, šel, pa zopet

obstal. Češče je prisluhnil, kot da sliši drdranje... , toda bil je le ropot tam doli na žagi. Večkrat se je sklonil naprej in napeto zrl v daljo; včasih je res izza ovinka pridrdral dobrodušni kmetiški voz... , a Danijel je postajal vsebolj razburjen... Razum ga je svaril: »Vrni se, vrni se, če je čas!« In že se je ustavil in se obotavljal. Vztrepetaval je: »To je iz krvi,« bodril se je in še trdovratneje nadaljeval svojo pot; začel se je spešiti, že se je pohiteval, bil je kakor vročičen, čudno truden in mrzlično veder obenem. Pokrajina na desni strani ceste, glasovi, šumi in šepeti — vse to se je sploščevalo v daljšajoč, vedno bolj ožech se ogromen trak koprnenja, ki je brzel tja daleč nekam, kjer je pa vendarle bilo vse tiho.

»Morda je zdaj še v Ločni,« je pomislil, a še preden je utegnil izmotati iz valujočih misli nov sklep, je obstal kot prikovan: iz daljave je spet začul drdranje in — na belo cesto je kanila izza ovinka črna pika, ki se je vedno bolj gostila in večala.

Danijel je vedel vse. —

Z vso silo si je krotil razburjenost in samogibno si je popravil suknjo, zadrževal je naglo hojo, da bi bil vsaj navidez miren.

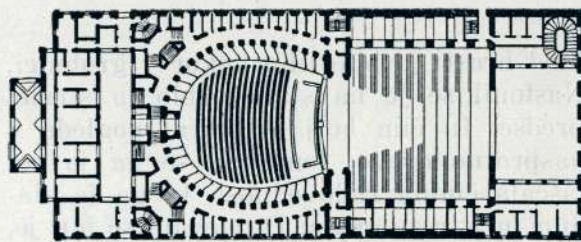
Nehote se je domislil Hilarijeve šaljivke »levi te bodo raztrgali, Danijel!« Toda teh besed se je zdaj spomnil kot iz neke daljne daljave, tuj in nerazumljiv mu je bil njihov pomen. Tudi valovita pokrajina, ki jo je na obzorju mejilo orjaško hribovje, se mu je zazdela povsem tuja, nova, čudovito lepa in neznana. Celó sam sebi se je zazdel tajinstven, zagoneten.

»To je iz krvi, krvi!« se je tolažil in si otrl potno čelo.

Drdranje od daleč se mu je kruto zarezovalo v misli.

»Čemu tako drevi,« se je razvnel in se nerodno stiskal h kraju ceste, v naslednjem hipu pa se je spet vprašal: »Morda se mi le dozdeva.« Toda v trdovratni podzavesti je slutil, da se zdaj, zdaj zgodi zanj nekaj nepričakovanega, nekaj povsem novega.

Kočija se je bližala, bližala, bližala. Grajska gospodična v beli obleki je vodila konja. Bel konj — sanjski val, ki se je prelil v mrak.

1:1000

GLEDALIŠČE SCALA V MILANU.

Bič je lahno švignil po zraku, da je zašvistelo kot po vztrepetanju jeklenih strun. »Tudi njen brat je zraven. Čemu še on,« je šinilo Danijelu v misli. Že se je obotavljal, toda v čudnem nagonu in kot blazen je razprožil roke in zaklical:

»Gospodična!... Gospodična Lea!«

Menil bi, da hoče ustaviti voz. V resnici pa je bil njegov krik komaj slišen in njegove kretnje so bile rahle in pritajene in — gospodična mu je z belo roko zamahnila — ali v začudenje ali v pozdrav — o, kot da je silna luč za hip presekala gosto mrakovje in — voz je lahkotno švignil mimo...

Vse to se je zgodilo v trenutju. Ali Danijel se je ošibil, vse telo mu je zdrgetalo v moten klic za bežečim vozom: »Jaz!... Jaz?!« — —

In je omahnil brezmočen v vlažno travo in si oči zakril z rokami; toda zaman: še jasneje je videl belo roko, ki je presekala gosto mrakovje...

V veličastno grozo tega usodnega trenutka, ko je prvičrat v svojem življenju umrl, pa se je zlilo kalno valovje mučnih podob: videl je množice, ki se gneto okrog njega z rogajočimi se rokami, lici in pogledi. Te postave so se izoblikovale v določene obraze meščanov: debelušna ženska je z ostudnim smehom razkazovala radovednežem šopek vrtnic, ki jih je osmošolec Bohorič poslal »grajski gospodični« za god... in še več je videl: Hilarij spakovaje čita razposajenim sošolcem njegove stihe, povezane v rdeč trak...

Ko je vstal, se je opotekel in zasramoval se je, da bi sebe preklel. Svojega telesa ga je bilo sram, celo lastno ime mu je bilo zoprno, zoprno, da ga je bolelo.

In je šel, šel, šel čez travnike, čez polja kot bloden, za njim pa je vršela divja plav krohotajočih se misli...

2.

Med hrasti je bilo tiho kakor v grobnici. Naslonil se je na staro deblo in strmел predse. In čim bolj je upiral poglede v nasprotno drevo, tem bolj se ga je pollaščala čudna radovednost, ki ga je hladila in iztreznjevala. Dozdevalo se mu je, da se na ono drevo naslanja nekaj črnega, ki izproža iz sebe valove prav rahlih trepetanj. In ko je še bolj pozorno gledal v ono smer, je ves strmeč vzkliknil: »Ti — ti, Hilarij?!«

Od tam je prav tako začudeno, a zamolklo odmele: »Ti, Danijel?!«

Stopila sta drug k drugemu, še vedno vsa zavzeta. Spet se je vprašanje podvojilo kakor v odmevu:

»Kaj delaš vendar tu?«

Danijel: »Ah... gozdne duhove sem prišel poslušat... in ti, kaj nisi pri Horaciju? O carpe diem!«

Jerman: »Ha, pri Horaciju? Kaj me res še ne poznaš. O, jaz se rešujem! Rešujem se, veš!« Poslednje besede je govoril Hilarij Jerman zamolklo, na okroglem obrazu se mu je vil bolesten podsmeh in iz majhnih oči je mežikala groza onemoglosti.

»Pojdiva,« je zapovedal in prijel Bohoriča za rame, »pojdiva...«

Nekaj časa sta brodila molče po slabotni mesečini, ki je lila skoz drevje. Njun molk se je vrtal v mesečinsko snovanje pokrajine kot skalni pomol v kristalno ozračje.

Danijel se je plaho in nemirno ozrl okrog sebe, kot da išče nekaj, tam daleč, morda že onkraj obzorja.

Hilarij pa je mrko in z rahlim posmehom upiral oči v tla, kakor da ne more odtrgati pogleda od zemlje.

Dospela sta na vrh in se ustavila pri stari kapelici.

»Vidiš, vidiš... Kaj misliš,« je vprašal Jerman in zrl v dolino, ki se je vsa srebrila v mesečini.

»Kaj mislim? — Ne vem... Čemu me vedno zasleduješ, Hilarij... Čemu me vedno prebujaš... da, kakor da me prebujaš...«

»Tako misliš, Danijel? Čuden si, čuden! Kaj si nisva potrebna? Ne zasledujem te, nikakor ne, le iščem te, da bi govoril s človekom, s človekom, slišiš!!«

»Včasih je taka pokrajina lepša kot človek, Hilarij. Glej, glej: ta srebrnina od zemlje do nebes! To mesečinsko morje, ki razjeda gozdove, gore, celo skale...«

»Tudi skale morda, toda srca nikdar, mene nikdar,« je Jerman temno odgovoril.

»Tebe nikdar?! Kdo te naj razume, Hilarij!«

»Ne razumeš, Danijel, ker živiš ves v samem sebi, ker se nočeš vživeti še v druge ljudi; ne razumeš, ker se vdajaš hipnim čustvenim dražljivostim in vplivom od zunaj, ker nočeš, nočeš, ker si le struna... Praviš, to je lepo... Kaj je lepo? Kaj ni lepo? Hm, ali je to važno? Važno je, da vsak hip veš, kaj moraš storiti, važno je, da si vsako stvar ogledaš, ali ti je potrebna ali ne. Vse, kar je za tvoj razvoj nepotrebno — zavrzi!«

Bohoriču je bilo, kot da mu ta temni prijatelj trga dušo. Obšla ga je tesnoba, kot je še ni nikoli poznal.

Oni pa je ledeno odločno nadaljeval: »Si že kdaj mislil tole: danes moram umreti. Si se že vprašal, ali sem v življenju kaj ustvaril ali ne? In priznati bi si moral, da nisi ničesar ustvaril, da si brezplodno živel. Vidiš: to je tisto... to je tisto, kar me muči in kar naj bi tudi tebe mučilo... in ker vem, da nisi kot vsi oni tam doli, zato ti tako govorim...«

»Da nisem še ničesar ustvaril?« se je Bohorič zavzel. »Ustvaril? Da nisem?!«

Spomnil se je na svoje polno, notranje življenje, na godbo barv in zvokov, besed in pogledov, zôr in solnc, mrakov in noči, polj in vodâ, gozdov in gôr... Toda, kako bi naj vse to povedal temu človeku z eno besedo, z eno samo besedo?

»Da nisem?« se je boječe branil, toda že ga je davila strašna negotovost, ki se je preobrazila v ledeno jasnost: nisi!

In zašepetal je: »Ne vem...«

Jerman pa je hladno-mirno nadaljeval:

»Ali si že mislil o — Bogu? Bog! Bog!« Bog? Ta beseda ni v Danijelu izzvala nobenega odmeva. Bog? — Vedel je le za vonj cvetlic, za sijaj zarij, za zvenenje zemlje sredi noči... to je videl in slišal in doživljal, ta beseda pa mu ni živela.

Z otroško radovednostjo se je ozrl v Jermana, ki je imel bolešno razprte oči, v katerih se je zrcalila ogromna žalost, ki jo je še povečavala razkošna lepota noč-

nega stvarstva. Šumenje reke tam v dalji je sličilo zamolklemu prelivanju trudnih misli.

Bohoriča se je polastila neodoljiva radovednost: Kaj vse ve ta človek, kake zagonetne tajne se skrivajo v njegovih sivih očeh, kake misli se pleto in gneto za tem čelom, od katerega drsi opojna mesečina kot ob skalnatem pobočju.

Toda z radovednostjo se je v sanjaču zbudila sprva že rahla groza pred tem nezprosnim ubijalcem, groza, ki se ga je začela vsega polasčati in ki je vezala polet njegovim mislim, razmah njegovim željam, ki mu je sklepala celo roke in ovirala vsako prosto telesno kretnjo. V nerazumljivem nagonu se je nagnil k Jermanu:

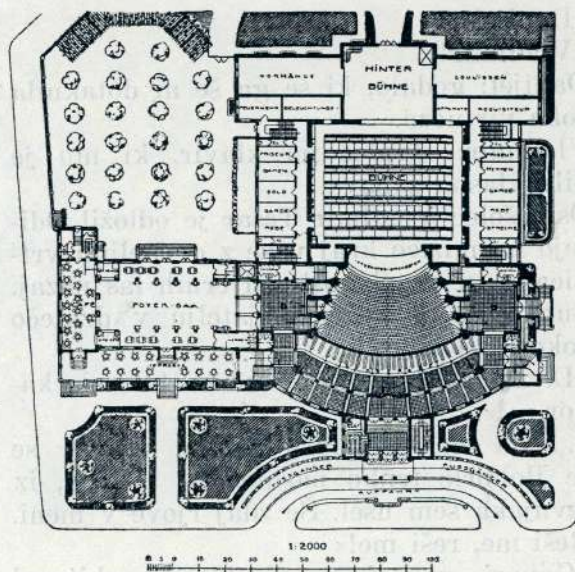
»Da, midva sva si potrebna! O, tebe sem potreben, Hilarij, ti si tako bogat, tako bogat!« je zaprosil in ni slutil, koliko bogatejši je on sam, ki ga pa je prividna veličina tega zanikovalca in miselnega ubijalca slepila.

A komaj je izrekel te proseče besede, že se je v grozni jasnosti zavedel, kako ga je strah pred Jermanom, kako daleč, daleč proč bi hotel biti pred tem človekom, ki ni pred njim varno ničesar, niti — vesoljstvo samo ne...

»Toda, zdaj me pusti samega... pusti me domov... zbogom, zbogom!«

Jerman se je začudil mrzličnim prijateljevim besedam, ki so tako nasprotovale baš izrečeni prošnji za prijateljstvo. Mirno ga je odpustil. —

Kaj je z menoj? Kaj je z menoj? se je Bohorič vso pot mukoma spraševal. Kot mesečnika ga je neslo skozi omotično pokrajino, ki je sličila utelešeni godbi. In zdelo se mu je, da plove skozi pravljične dežele s skrivnostnimi gozdovi, z gradovi na visokih pečinah ob tihih vodah in sanjajočih jezerih, z ravninami, ki se na obzorju neslišno prelivajo v večnost. Mimo so šelestela drevesa, bdeča nad vihnimi ljubeznimi in sovraštvi. Temu mrzličnemu begu prividov je pripevala zamolkla in temna reka otožja, ki se je pod dnom zavesti prelivalo in penilo v razkošje slik. Tedaj — tedaj pa se je zgodilo, kot da je v lunin svit zaplula bela ptica ali kot da bi srebro udarilo med jutro in večer in ju razklalo na dvojce: — — bela roka je presekala gosto mrakovje.

PRINZREGENTENTHEATER
V MONAKOVEM, TLOVIS.

In kakor v snu je Danijel spet zaslišal roganje: »Glej, glej, da te ne raztrgajo levi, Danijel...«

Bohorič se je kakor prebudil: bil je že pred prvimi hišami. Truden, truden... oči pa so divje nemirno iskale, iskale, iskale. Kri je burno butala ob stene žil. Razmaha, razmaha, pa četudi do smrti! Vriskal bi, kričal, tepel bi se in metal, butal bi, četudi ob drevo, ob zid, ob tlak...

Pa je bilo vse tiho, tiho...

To je praznina, to je osamelost.

Spomnil se je Hilarijevih besed: »Važno je, da si vsako stvar ogledaš, ali ti je potrebna ali ne. Kaj lepota... vse nepotrebno zavrzi...«

Divje se je nasmehnil. Zasovražil je tega ubijalca. Šele zdaj je v vsej jasnosti spoznal uničevalno velesilo osamljajočega razuma, — razuma, ki pretvarja bučni slap življenja v leden kip... razuma, pred katerim je sramotno zatajil samega sebe...

In mu je bilo, kot da je drugič umrl. — Sodbe! Sodbe! je zavpilo iz njega kot blagovest, kot razodetje...

3.

Pozno v noči je Danijel pritaval do podstrešne izbe, kjer je stanoval njegov prijatelj Vladimir Tešar. V svit petrolejke je zapelo dvojce imen:

»Danijel!«

»Vladimir!«

Danijel; godalo, ki se ga še ni dotaknila roka virtuozu.

Vladimir: igralec na klavir, ki mu je bila glasba zabava.

Osmošolec Vladimir Tešar je odložil Odi-sejo na mizico kraj vaze z ovenelimi vrt-nicami in vrgel gost val črnih las nazaj. Sunkovito je segel prijatelju v drhtečo roko in se zavzel:

»Danijel, kaj ti je vendar, tak si, ka-kor...«

»...da sem ušel iz levnjaka, kajne?« se je Bohorič trpko nasmehnil, »— da, iz levnjaka sem ušel. Še zdaj rjove v meni. Reši me, reši me!«

»Govori, govori,« se je Tešar pohiteval in mu ponudil stol pri peči.

»Ne, o tem pozneje, Vladimir. Zdaj pa godbe, godbe, godbe, da si izlečim to pe-kočo rano, to strašno rano... godbe... godbe!«

In Danijel je odprl star klavir in izbral fantazijo ob Berliozovi Fantastični sim-foniji.

Skoro nasilno je zapovedal Vladimirju, naj igra.

In Vladimir je sedel h klavirju in udaril na tipke.

Kličejo me. Iz motnih daljav me kli-čejo... Kdo ste, vešče? Kdo ste, duhovi? Kličejo me, kličejo me! Kdo ste, vranci? Kdo ste, belci? Kličejo me?!

Korenine ječe... zemlja me ne izpusti... korenine ječe... zemlja kriči...

Zemlja je vonjiva kot ženski lasje... zemlja je godba trav in zarij, zvezd in vodâ...

Kličejo me... kličejo me... Kaj je z menoj... Kdo sem jaz? Kdo sem jaz? Vihre, požari, nevihte, oviharite me, opo-žarite me, razstrelite moje besneče rjo-veče srce!

Srce! Srce!

Nenadoma je Danijel ves bled in drhteč po vsem telesu z majavim korakom stopil k smehljajočemu se sviraču in zaklical z vročičnim glasom:

»Stoj, zdaj bom igral jaz!...«

Vladimir je začuden odstopil in prepustil sedež razviharjencu.

In ta je udaril na tipke... udaril trdó, kot da zabija žeblje na rakev... kot da hoče prebiti strašno steno... ali roke so mu omahnile in zastrmel je prazno pred-se. Ko se je porazgubil poslednji razzvok v votlino duhovne razklanosti, je Danijel zaklical:

»O, da bi bil jaz Ti!«

»Jaz?« se je Vladimir zavzel.

»Da bi bil svirač! Razumeš? To je tisto, to je tisto, zdaj, zdaj vem... Lahko noč, lahko noč, lahko noč, zdravstvuj...«

Vladimir je plašno zrl za odhajajočim. Videl ga je v luninem svitu: ziblje se kot val, kot zvoki... tenak je in vitek kot glasbena črta... saj to je živa melodija! Gledal ga je in zgrozila ga je zavest: ta ne bo nikoli svirač, ker je že sam viharo godalo...

Danijela je neslo, neslo, čez pota, čez trate in polja, vse delj, vse globlje... za pesmijo, ki sta jo peli luna in voda... neslo ga je vse niže, odkoder je vel topel hlad valov... in ni več ločil valov mese-čine od reke ali od misli in vse se je pre-tapljalo v godbo, v kateri je izginjal on sam...

DREVO.

STANKO MAJCEN.

Drevo,

kot da je v muki okamenelo,
na tla se zgrudilo
telo...

daljine strašne preletelo,
izgorelo, ugasnilo
drevo.

In zdaj

z medlečimi sokovi,
ihtečimi mrakovi
ne more nazaj,
naprej ne more in čaka,
da kdo ga strese iz mraka:
... Kaj?

Otiplje tla,

vsrkne sok zeleni,
počasi se pretegne
do neba —

in v sijajini iskreni,
v sam zrak zveneči, medeni
prebudi se kot... iz sna...